

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМЦІВ

ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЯ

Електронні методичні рекомендації
до практичних занять з курсу для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти

ОДЕСА
2023

УДК 81:168.522(076)

Л59

Укладач:

А. П. Романченко, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Т. Ю. Ковалевська, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Н. В. Кутуза, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри нових медіа та медіадизайну Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рекомендовано вченою радою філологічного факультету

ОНУ імені І. І. Мечникова

Протокол № 7 від 29 травня 2023 р.

Л59 **Лінгвоперсонологія** [Електронний ресурс]: електрон. метод. рекомендації з курсу для здобувачів другого (магістер.) рівня вищої освіти / уклад. А. П. Романченко. – Одеса, 2023. – 40 с. – 0,4 Мбайт.

Методичні рекомендації укладено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни. Висвітлено основні відомості про курс, сформульовано предмет, мету та завдання, репрезентовано тематику курсу «Лінгвоперсонологія» й практичні завдання до неї, подано завдання для індивідуальної та самостійної роботи, перелік питань до підсумкового контролю, а також рекомендовану літературу.

Пропоновані методичні рекомендації розраховано на здобувачів другого рівня вищої освіти за спеціальністю 035 Філологія.

УДК 81:168.522(076)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ	4
ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДО НИХ.....	6
ІНДИВІДУАЛЬНІ СЕМЕСТРОВІ ЗАВДАННЯ.....	33
КОНТРОЛЬНА РОБОТА	33
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	34
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	36

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Навчальна вибіркова дисципліна «Лінгвоперсонологія» викладається здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія і відповідає освітній програмі підготовки магістрів спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література, 035.034 Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – російська) та розробленій авторкою робочій програмі.

Метою викладання вказаної дисципліни є висвітлення загального й особливого в мові особистості, її лексиконі та концептосфері; осмислення мовної особистості в різних її виявах; опрацювання власне комунікативного, вербально-тезаурусного й інших рівнів лінгвоперсони; усвідомлення технологій і моделей створення мовноособистісних текстів.

Основні завдання вивчення дисципліни «Лінгвоперсонологія»:

- висвітлити виміри реконструкцій мовної особистості;
- ознайомити з типологією мовних особистостей у науці;
- заналізувати теоретичне підґрунтя сучасної лінгвоперсонології;
- систематизувати напрями та аспекти дослідження в межах лінгвоперсонології;
- обґрунтувати критерії, ієрархію й одиниці структурної організації мовної особистості, доповнивши її проміжними ярусами;
- з'ясувати специфіку елітарної мовної особистості;
- схарактеризувати лінгвоіндивідуалізації мовної особистості вченого-лінгвіста;
- встановити таксономію комунікативних стратегій наукового дискурсу на матеріалі праць мовознавчого спрямування.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є комунікативні аспекти репрезентації мовної особистості в різнотипних дискурсах.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен **знати**:

- теоретичні засади лінгвоперсонології;
- історичні підвалини формування лінгвоперсонології;
- типологію мовних особистостей, розроблену в межах різних галузей науки;

– критерії, ієрархію й одиниці класичної структурної організації мовної особистості;

вміти:

– оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення;

– застосовувати знання про експресивні, емоційні, логічні засоби мови та техніку мовлення для досягнення запланованого прагматичного результату й організації успішної комунікації;

– здійснювати науковий аналіз мовного, мовленнєвого й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формулювати узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних;

– вирізняти тип мовної особистості задля успішної комунікації;

– аналізувати різні рівні структурної організації мовної особистості.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДО НИХ

Заняття № 1.

ПРОБЛЕМА ТАКСОНОМІЇ МОВНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

1. Типологія мовних особистостей у психолінгвістиці та нейролінгвістичному програмуванні.
2. Лінгвосоціонічна матриця мовних особистостей.
3. Лінгвокультурологічні виміри мовної особистості.
4. Класифікація мовних особистостей у комунікативній лінгвістиці.

Домашнє завдання. Подивіться кілька епізодів серіалу «Коломбо», «Смерть у раю», «За справу береться Шерлок» (на вибір). Схарактеризуйте особистість детектива.

Завдання для роботи в аудиторії

Завдання 1. Заналізуйте типологію мовних особистостей у психолінгвістиці.

Завдання 2. Схарактеризуйте специфіку типології персонажів літературних творів К. Леонгарда.

Завдання 3. Прокоментуйте психолінгвістичну типологію текстів В. Беляніна. Наведіть приклади різних типів текстів та вкажіть їхні ознаки щодо теми, особливостей реалізації художнього часопростору.

Завдання 4. Прочитайте уривки, визначте, до якого типу текстів вони належать, доведіть думку.

I. Здавалосьь, далі пливати нема куди.

Спереду Дніпро мов спинився в несподіваній затоці, оточений праворуч, ліворуч і просто зелено-жовтими передосінніми берегами. Але пароплав раптом звернув, і довга, спокійна смуга річки протяглася далі до ледве помітних пагорків на обрії.

Степан стояв коло поруччя на палубі, мимоволі пірнаючи очима в ту далечінь, і мірні удари лопастей пароплавного колеса, глухі капітанові слова коло рупора відбирали снагу в його думок. Вони теж спинялись у тій туманній

далечині, де непомітно зникала річка, немов обрій становив останню межу його прагнень. Хлопець поволі глянув по ближчих берегах і трохи збентежився – на повороті праворуч виникло село, приховане доти за лукою. Серпнєве сонце стирало бруд з білих хаток, мережило чорні шляхи, що гналися в поле й зникали десь, посинівши, як річка. І здавалось, той зниклий шлях, з'єднавшись із небом у безмежній рівнині, другою галуззю вертався знову до села, несучи йому ввібраний простір. А третій шлях, скотившись до річки, брав до села свіжину Дніпра. Воно спало серед сонячного дня, і таємниця була в цьому сні серед стихій, що жили його своєю міццю. Тут, при березі, село здавалось питомим витвором просторів, чарівною квіткою землі, неба й води.

Його село, те, що Степан покинув, теж стояло на березі, і зараз він несвідомо шукав спорідненості між своїм та цим селом, що випадково трапилось йому на великій путі. І радісно почував, що ця кривність єсть і що в ці хати, як і в свої покинуті, він би зайшов господарем. З жалем дивився, як тане воно, одсуваючись за кожним рухом машин, і от пасмо гидкого диму сховало його зовсім. Тоді Степан зітхнув. Може, це було вже останнє село, що він побачив перед містом.

Він почував у душі своїй невиразне хвилювання і млоість, мов лишив у своєму селі й по всіх, що бачив був, не тільки минуле, але й надії. Заплющивши очі, він піддався сумові, що колисає душу (В. Підмогильний).

II. Надворі весна вповні. Куди не глянь – скрізь розвернулося, розпустилося, зацвіло пишним цвітом. Ясне сонце, тепле й приязне, ще не встигло наложити палючих слідів на землю: як на Великдень дівчина, красується вона в своїм розкішнім убранні... Поле – що безкрає море – скільки зглянеш – розіслало зелений килим, аж сміється в очах. Над ним синім шатром розіп'ялось небо – ні плямочки, ні хмарочки, чисте, прозоре – погляд так і тоне... З неба, як розтоплене золото, ллється на землю блискучий світ сонця; на ланах грає сонячна хвиля; під хвилею спіє хліборобська доля... Легенький вітрець подихав з теплого краю, перебігав з нивки на нивку, живий, освіжав кожну билинку... І ведуть вони між собою тиху-таємну. розмову: чутно тільки шелест жита, травиці... А згори лине жайворонкова пісня: доноситься голос, як срібний

дзвіночок, – тремтить, переливається, застигає в повітрі... Перериває його перепелячий крик, зірвавшись угору; заглушає докучне сюрчання трав'яних коників, що як не розірвуться, – і все те зливається до купи в якийсь чудний гомін, вривається в душу, розбуркує в ній добрість, щирість, любов до всього... Гарно тобі, любо, весело! На серці стихають негоди, на думку не лізуть клопоти: добра надія обгортає тебе добрими думками, бажаннями... Хочеться самому жити й любити; бажаєш кожному щастя. Недаром в таку годину – аби неділя або яке свято – хлібороби виходять на поле хліба обдивлятися! (Панас Мирний).

III. Стояла страшна спека. Ми ходили, висолопивши язика. Потім почався тайфун. Ви, певно, читали, що тайфун може змити капітана з його містка, капітана багатоповерхового океанського пароплава. У такий тайфун потрапили й ми.

Кілька днів носило нас, поливаючи водою, підкидаючи вгору, шпурляючи в безодні, і навкруги вставали грізні водяні стіни, що погрожували поховати в собі корабель і людей. Пароплав не слухався керма, тільки машини сказано працювали, виносячи нас на нові й нові хвилі. Нарешті зупинилися й машини, і поки ми почали готуватися до смерті, тайфун помітно улігся (Ю. Яновський).

Завдання 5. Розкрийте специфіку типології мовних особистостей у нейролінгвістичному програмуванні.

Завдання 6. Схарактеризуйте лінгвосоціонічну матрицю мовних особистостей.

Завдання 7. Скажіть, у чому полягають лінгвокультурологічні виміри мовної особистості.

Завдання 8. З'ясуйте, які лінгвокультурні типажі вже досліджено в українському мовознавстві. Поділіться вашими спостереженнями щодо ЛКТ (на вибір).

Завдання 9. Дайте характеристику класифікації мовних особистостей у комунікативній лінгвістиці.

Заняття № 2.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПЕРСОНОЛОГІЇ

1. Історичні підвалини виникнення лінгвістичної персонології.
2. Мета й завдання лінгвоперсонології.
3. Поняття *мовна особистість*.
4. Поняття *комунікативна особистість* та *дискурсна особистість*.

Домашнє завдання. Із наукової літератури випишіть дефініції *мовної особистості*, *комунікативної особистості*, *дискурсної особистості*, зазначте автора. Виявіть (за можливості) хиби підходів до розуміння цих понять.

Завдання для роботи в аудиторії

Завдання 1. Схарактеризуйте концепцію А. П. Загнітка стосовно теоретичних засад лінгвоперсонології.

Завдання 2. Розкрийте сутність напрямів дослідження мовної особистості.

Завдання 3. Заналізуйте структуру лінгвоперсонології та її основні категорії.

Завдання 4. З'ясуйте сутність основного поняття лінгвоперсонології в діяхронному та синхронному аспектах.

Завдання 5. Запропонуйте власну дефініцію мовної особистості. Доведіть її оптимальність.

Завдання 6. Схарактеризуйте особистість письменника за уривком. Поміркуйте, яку (мовну, комунікативну чи дискурсну) особистість можна аналізувати на основі наведеного.

Люблю ставити себе у цейтнот, люблю писати, коли в спину дихають десятки інших справ, коли треба працювати в нервовому напруженні й збудженні. Саме тоді речення вишиковуються покірно і легко, як солдати, несподівані метафори і епітети ніби падають з неба. І мозок працює, як комп'ютер, бездоганно і швидко. Тоді народжуються найцікавіші ідеї, зринають оригінальні й несподівані думки (як знати, де вони беруться, з яких закапелків свідомості вигулькують?), невимушено і природно лягають на папір тільки, як погонич, підганяю їх посвистом бича: вперед, вперед, моя історіє!!!

Звичайно, мій мозок охоплений полум'ям, клітини небезпечно горять і згорають, мене трусить, як у лихоманці, я свідомий того, що нищу себе. Але тільки в такому стані відчуваю шал натхнення, радість творчої праці й повноту життя.

Коли ж у мене прірва вільного часу, тоді рука моя в'яне, думка сотається мляво й неохоче, фрази плетуться одна за одною ліниво, як чумацькі воли. І після того, як готова книжка лягає на мій стіл у друкованому вигляді, відчуваю до неї не спалах любові, а співчуття і жаль, як до дитини-калічки. Неохоче беру її до рук, стараюся, аби вона менше потрапляла мені на очі. На жаль, немало й таких книжок я наплодив.

А текст, що палив мене і забрав кілька років життя, нагадує застиглий вогонь, і коли притискаю його до себе, то в серці знову зринають ті чудесні відчуття, пережиті під час його написання, і, може, хоч рік життя повертається мені в ту мить.

Звісно, кожен рукопис я згодом наполегливо і ретельно правлю, повертаюся до нього знову і знову, але одна річ працювати з текстом-вогнем і зовсім інша – з текстом-колодою (П. Сорока).

Заняття № 3.

ТИПОЛОГІЯ І СТРУКТУРА МОВНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

1. Класифікація мовних особистостей у різних галузях науки.
2. Типологія мовних особистостей у комунікативній лінгвістиці й лінгвоперсонології.
3. Структурна організація мовної особистості.

Домашнє завдання. Доберіть із художньої літератури приклади мовних особистостей за комунікативною компетенцією та схарактеризуйте персонажів.

Завдання для роботи в аудиторії

Завдання 1. Наведіть приклади конфліктної, центрованої й кооперативної мовної особистості (на матеріалі художньої літератури, усного мовлення).

Завдання 2. Складіть діалоги, відтворивши конфліктну, центровану та кооперативну мовну особистість.

Завдання 3. Визначте тип мовної особистості за комунікативною компетенцією.

I. Виявляє природний інтерес до партнера, презентує бажану та очікувану установку на нього.

II. Налаштований проти партнера по комунікації, демонструє установку проти нього.

Завдання 4. Визначте різновид мовної особистості центрowanego типу за поданою характеристикою.

I. Комунікант на перший погляд адекватний, нейтральний. Реакції на співрозмовника практично відсутні. Називає людей та поняття, які невідомі співрозмовникові. Постійно переводить розмову на тему, що його цікавить.

II. Комунікант перебиває співрозмовника, довільно змінює тему розмови, не здатний стати на позицію іншого учасника спілкування. Висловлення власної думки, розповідь про власні справи й враження є найважливішими для нього.

Завдання 5. Знайдіть відмінність між центрованою мовною особистістю (активно-центрований різновид) та конфліктним типом.

Завдання 6. Заповніть прогалини в реченнях.

1. На агресивний та маніпуляторський поділяють ... тип мовної особистості. 2. Комформним та актуалізаторським представлено ... тип мовної особистості.

Завдання 7. Прочитайте діалог, визначте його тему, уналежніть до певного типу з кута зору комунікативної компетенції.

– У нашому дитячому садочку вже не знають, за що ще гроші зібрати. Вчора вимагали вже за новий дитячий майданчик!

– Жах який! А у нас в школі також суцільні побори.

Завдання 8. Уналежніть мовну особистість до кооперативно-комформного чи кооперативно-актуалізаторського різновиду.

I. Неформальний інтерес до співрозмовника, його думок, переживань.

II. Згода з думками співрозмовника навіть тоді, коли не поділяє їх.

Завдання 9. З'ясуйте, у чому полягає стратегія людини у стані конфлікту.

1. Інвективна стратегія конфліктної поведінки.
2. Куртуазна стратегія конфліктної поведінки.
3. Раціонально-евристична стратегія.

Завдання 10. З'ясуйте, які типи стратегій конфліктної поведінки ілюструють реакції дружини на питання чоловіка «Чи не знаєш, де мій портфель?» Запропонуйте свої варіанти до кожного типу.

1. Мабуть пішов шукати кращого господаря.
2. Іди до біса! Звідки я знаю!? Я тобі не хатня робітниця!
3. Якщо тобі не важко, будь ласкавий, слідкуй сам за своїми речами.
4. НЛО викрали для дослідів.

Завдання 11. Визначте мовленнєві стратегії за поданими діалогами.

Доведіть думку.

I. – Шановна пані, чи не підкажете, як мені пройти до вулиці Дерibasівської? – Залюбки. Пройдете ще один квартал і повернете праворуч. Там побачите бруківку, авто там не їздять. – Щиро дякую.

II. – За ким буду? – Тут черга, що очі повилазили?

III. – Я вам раджу ознайомитися з рекомендованою літературою, хоч я і не ваш науковий керівник. Це буде корисно під час написання магістерської роботи з цієї теми. – Я обов'язково звернуся до цієї літератури, якщо вона є у вільному доступі.

IV. I. Ти – змія люта, а не свекруха! – кричала Мотря. – Буду я чортова дочка, коли не розіб'ю тобі кочергою голови. – Хто? Ти? Мені? Своїй матері? – сичала Кайдашиха. – Карпе! (І. Нечуй-Левицький).

V. – Потрібно дивитись правді в очі. – Я й дивлюсь тобі в очі, а правди не бачу...

Завдання 12. Наведіть приклади мовної гри, що демонструє вільну поведінку, життєву позицію, самовираження, які втілюють евристичну мовленнєву стратегію.

Завдання 13. Скажіть, яким особистостям (*егоцентричним* чи *соціоцентричним*) притаманна яскрава індивідуальна мова, використання незвичних мовних засобів, прикрашення мовлення.

Завдання 14. Визначте типи мовних особистостей персонажів.

– Хто це порозкидав сміття? – спитала Мелашка в Мотрі.

– Я розкидала: не мети свого сміття під мою призьбу, бо я тебе ним колись нагодую, – сказала з злістю Мотря.

– А зась! Не діждеш ти мене сміттям годувати. Нагодуй свого Карпа, – сказала Мелашка і почала змітати сміття до купи до порога.

– Не мети до порога, бо мені треба через поріг ходити! – ляснула Мотря.

– Авжеж, велика пані. Покаляєш, княгине, золоті підківки, – сказала Мелашка.

– Не мети до порога, бо візьму тебе за шию, як кішку, та натовчу мордою в сміття, щоб удруге так не робила, – сказала Мотря.

Мотрині слова були дуже докірливі. Мелашка спалахнула од сорому.

– А, ти, паскудо! То ти смієш мені таке говорити? Хіба ти моя свекруха? Ти думаєш, що я тобі мовчатиму? – розкричалася Мелашка. – То ти мене вчиш, як малу дитину? Ось тобі, ось тобі!

І Мелашка підкидала сміття деркачем на Мотрину призьбу, на сіни, на вікна, аж шибки в вікнах дзвеніли, а що було мокре, те попроставало до стіни.

Мотря глянула й рота роззявила. Вона не сподівалась од Мелашки такої сміливості й спочатку не знала, що казати.

– То це ти так! То це та, що од свекрухи втікала?

– Ти мені не свекруха, а я тобі не невістка. Я од тебе не втікати і мовчать тобі не буду. Ось тобі на, ось тобі на! (І. Нечуй-Левицький).

Заняття № 4.

ПОНЯТТЯ ЕЛІТАРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1. Мета й завдання лінгвоелітології як новітнього напрямку лінгвоперсонології.
2. Методи дослідження лінгвоелітологічних вимірів особистості.
3. Визначальні чинники сформованості мовної особистості.
4. Критерії виокремлення елітарної мовної особистості.

Домашнє завдання. Проведіть вільний асоціативний експеримент (не менше 20 осіб), узагальніть результати щодо реакцій на слова-стимули *перемога, пісня, мова, мати, батько, українець, українка, Київ, Одеса, Україна*. Схарактеризуйте національну елітарну мовну особистість.

Завдання для роботи в аудиторії

Завдання 1. Скажіть, які методи із застосовуваних у лінгвоперсонологійних дослідженнях, ви також використовуєте під час кваліфікаційних робіт.

Завдання 2. Скажіть, які критерії щодо визначення елітарної мовної особистості можна додати чи скорегувати.

Завдання 3. Поміркуйте, кого з відомих українців можна вважати елітарною мовною особистістю. Обґрунтуйте думку.

Завдання 4. Схарактеризуйте харизматичну мовну особистість. Наведіть приклади та доведіть думку.

Завдання 5. З'ясуйте, мовна особистість яких лінгвістів була предметом дослідження.

Завдання 6. Оберіть персоналію лінгвіста, доведіть, що це елітарна мовна особистість.

Завдання 7. Дайте характеристику відомих українцям з огляду на розглянуті критерії.

Заняття № 5.

ВЕРБАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ У СТРУКТУРІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1. Характеристика одиниць вербально-семантичного рівня.
2. Дискурсивні слова мовної особистості.
3. Вставлені конструкції як маркери вербально-семантичного рівня.
4. Синтаксичні параметри лінгвоіндивідуалізації МО: інтерогативи, окличні речення, незакінчені й перервані речення.

Домашнє завдання. Доберіть самостійно текст для аналізу вербально-семантичного рівня мовної особистості. Прокоментуйте його, виявіть маркери рівня.

Завдання для роботи в аудиторії

Завдання 1. Прочитайте уривок, схарактеризуйте мовну особистість письменника на вербально-семантичному рівні. Схарактеризуйте мовні маркери її експлікації.

I. Акації

Весною, коли рясним білоцвіттям каштанів і акацій закипає Київ, вечорами синіми виходжу я на круті й зелені схили Дніпра.

Знайомою стежкою пробираюсь у парк до Аскольдової могили, сідаю на лавці під білим наметом розквітлої акації і слухаю дивний зачарований гомін землі.

Солодкі пахощі настояних на сонці акацій пливуть у повітрі, злегка паморочать голову і викликають у душі терпкий смуток. У гущавині, що заплела круті дніпровські схили, не вгаваючи, співають, заливаючись солодким щебетом, солов'ї, і пісні запізнілих молодих веслярів линуть знизу від ріки, котяться над дніпровськими плесами.

Заходить блакитна ніч, ясними мерехтливими зорями гаптуючи небо, і тихими лунами озиваються зелені парки на косогорах, пливуть над ними звуки пісень, схвильований шепіт, притишені сміхи.

То виходить юність на дніпрові кручі, під місяць і зорі, де білим полум'ям свічок догорають каштани.

Прийшли сюди, в київські сади і парки, ті, кому нині по вісімнадцять-двадцять весен, ті, що сьогодні стояли біля верстатів і палаючого горна, ті, що сиділи над книгами в аудиторіях, що стояли на риштованнях нових будов.

Наді мною тихо шумлять акації, стоять, ніби загорнувшись у білі, ніжні прозорі тканини; срібне мереживо заплітає в їхні рясні крони місяць, ласкавий вітер голубить їхні кучері.

А вони злегка погойдуються в м'якій нестямі, такі запашні й соромливо-ніжні.

Я сиджу, дивлюсь і слухаю. Я вбираю в себе всі звуки, і пахощі, і далеке минуле, що встає легендою з дніпрових гір, переносить мене в інший світ...

І я згадую свою неповторну юність, що давно пройшла цими стежками й крутими схилами, юність, обпечену вогнем, бити громами й морем, сувору й грізну.

Вставай же, моя юносте, зеленим рястом з тихих долин, білим цвітом акацій, повертайся ясними громами із-за дальніх привалів і побудь хоч трохи зі мною поруч. Зашумів поривний вітер у яскравій кроні акації, війнув пелюстками в лице, і повернулась до мене далека весна.

... Весною, коли яскравим білоцвіттям каштанів і акацій зацвітає Київ, вечорами мрійними виходжу я на круті зелені схили дніпрові. Сідаю на лавці під білим наметом акації, яку посадив давно-давно, і слухаю її таємничий шепіт.

І здається мені: то говорить до мене Леся.

Пройшло багато-багато весен, виросла високою і стрункою акація на її могилі... Сам я давно побілів, певно, від пелюсток акації, що кожної весни осипаються на мою голову.

... Сиджу, самотній душею, і згадую.

Солодкі пахощі весни плывуть у повітрі, паморочать голову. Деся у гушавині стогнуть, плачуть солов'ї. А наді мною цвітуть акації, такі запашні і соромливо-ніжні (І. Цюпа).

II. Рибальська цивілізація

Часом – можливо, раз на життя – *щастить* знайти уламок втраченого й забутого материка, натяк на руїну колишньої *цивілізації*, що давно зникла з нашої грішної землі. Як відомо, на місці теперішніх Карпат колись було море. Мабуть, саме через це наші тутешні міста зберегли в собі якісь ознаки *порту*; цілком імовірно, що наш мультикультуралізм за архетипний *фундамент* має принципи «порто-франко». Цікаво, чи терплячість карпатської людності в такому разі є рибальською?

Цього тижня мені вдалося знайти промовисте підтвердження цієї *теорії*. Повертаючись після Пасхи з Виноградова в Ужгород, я вирішив зробити сорокакілометровий гак і поїхати територією Угорщини. Знайомі розповідали, що в одному з прикордонних мадярських сіл є прецікавий і неординарний *цвинтар*, а такі місця можуть нам повідомити про країну й людей більше, ніж будь-яка Вікіпедія. Отож, я завів двигун автомобіля, перетнув кордон – і через півгодини опинився в маленькому угорському селі Сотмарчеке. Нашими сусідам це село і його *кладовище* відоме передусім завдяки тому, щотам похований поет Ференц Кельчеї, автор слів угорського національного *гімну*. Мене ж тамтешню кладовище зацікавило тим, що воно ... *рибальське*.

Так, на Панонській рівнині, біля підніжжя Карпатських гір є *рибальський цвинтар*! Приїхавши туди, я ще довго не міг повірити власним очам: нагробки на цьому кладовищі – це вертикально закопані човни! До речі, цвинтар діючий, там можна знайти «човни-пам'ятники» з датами 2017 року. Більше ніде в Угорщині, та й у Центральній Європі загалом, такого не знайти. Подібне, кажуть, трапляється на Півночі Європи – у Норвегії й Швеції, поблизу справжніх *рибальських* поселень, але звідки така традиція тут?

Місцеві пояснюють, що цвинтар засновано понад двісті років тому, коли через Сотмарчеке протікала річка Тиса, тож село справді було *рибальським*. Тоді існувала традиція класти тіло покійника в човен і відпускати той на волю води: вода несла його на інший берег, у далеч, у незнаний світ «по той бік річки». Здається, більше ніде в Європі люди так дослівно не реалізовували *міф* про Харона. З тією лише різницею, що замість Давньої Греції маємо теперішню Угорщину, а замість Стіксу – іншу вічну ріку, карпатську Тису, яка двісті років тому текла тут, а потім змінила русло, тож нині село Сотмарчеке не *прибережне* й не *рибальське*. А *традиція* збереглася.

Жоден *рибалка* не залишиться байдужим, побачивши таке. У чорну холодну землю закопано човни, як знаки смерті, що незаперечно свідчать земна *подорож* цієї людини закінчилася. Вона жила тут, у *передгір'ї* Карпат, на березі вічної Тиси – поплила на той берег. Човен же припнула, наче нагадування, що кожна *дорога* має свій початок, але й свій *кінець*. Зрештою, усі ми рибалки у

цьому житті: намагаємося щось упіймати, наздогнати, перехитрити, заманити, часто забуваючи, що кожен наш вдих і видих наближає мить, коли доведеться опустити вітрила й відкласти *весла*.

А човен перевернути назустріч сонцю – хай сохне. І дає знак іншим: тут колись була людина, жила, метушилася, ловила, шукала, плила й подорожувала вперед, але час її закінчився. Вона вже на тому, назавжди іншому березі. А на місці, де колись вирувала стрімка течія, ростуть крислаті дерева. Метафізика, міфологія, трансцендентальні символи, *поезія*, глибока, як річка і саме життя? Ні, всього лише загублений у провінції й міжчассі сільський цвинтар. Уламок тисянської цивілізації, що вже давно поплила на той найдавший і вічний *берег* (А. Любка).

Завдання 2. Схарактеризуйте мовну особистість синоптика за поданим уривком.

І. Зима в Україні завершиться спокійною помірною погодою. Дощі чи сніг якісь суттєві – навряд, антициклон з центром над Великою Британією на ім'я Hazel своїм потужним авторитетним впливом блокуватиме опади. Хіба що вночі на сході пройде мокрий сніг – капоститиме південно-східний атмосферний фронт.

Вітер в Україні буде переважно північно-західний, помірний, часом поривчастий. Температура повітря найближчої ночі становитиме –1-5 градусів, а вдень стовпчики термометрів піднімуться до +1+5 градусів, на півдні України очікується +4+9, в Криму до +12 градусів. Між іншим, зараз, вдень 27-го лютого, у Ялті вже +19, Севастополі +20!, Сімферополі +18, Донецьку +14, Луганську +15, Херсоні +13, Миколаєві +11 градусів. А, наприклад, у Вінниці, Івано-Франківську, Хмельницькому, Білій Церкві –1 градус та ліпить сніг. Все – за прогнозом).

У Києві завтра зима привітно помахав ручкою: вночі – 2-4 градуси, вдень потепліє до +2 градусів. Опадів у вівторок не буде, можливо, навіть сонце проб'ється.

Початок березня не обіцяє серйозних синоптичних форс-мажорів – вночі підморожуватиме, вдень теплішатиме, періодичні опади, все нормально, рання

весна як рання весна. Свіже п'янке повітря, прочищають горлечко пташки для співів, на сірих тротуарах вже море весняних веселих квітів продають, активні баталії між 25-тим лютого і 8-им березня тривають, скоро 9-10-те березня, Шевченківські дні – весна чепуриться (Н. Діденко).

II. 15 днів до весни

Ще не закінчилася календарна зима, а погодні процеси вже нагадують весняні і як властиво перехідному періоду – вони швидкоплинні.

Поточний тиждень на Черкащині матиме більше весняні риси, і, на відміну від стабільних та повільних зимових процесів, він характеризуватиметься частими змінами погоди, рвучким вітром та різкими коливаннями температури і атмосферного тиску. Вже найближчої доби атмосферні фронти проявлять себе невеликим мокрим снігом, вдень з дощем, посиленням вітру до небезпечних значень 15-20 м/с та підвищенням температури вночі 3° морозу – 2° тепла, тому створяться ідеальні умови для слизоти. Вдень 0-5° тепла. 14 лютого – найтепліший день поточного тижня!

15 лютого управління погодою перейде до антициклону «Feuka», тож суттєвих опадів не чекаємо, проте знову похолодає. Температура вночі 2-7° морозу, вдень 1° морозу – 4° тепла. Схожа погода прогнозується і до кінця робочого тижня. Температура вночі 1-6° морозу, вдень 2° морозу – 3° тепла.

Звичайно, на зміні сезонів «погодний маятник» має велику амплітуду коливань, як температури від «мінусів» до «плюсів», так і атмосферного тиску до 10 одиниць за добу. Тому в цей період ставтеся особливо уважно до свого здоров'я! За попередніми модельними розрахунками, 18-19 лютого чекаємо погіршення погодних умов. Синоптики уважно слідкують за розвитком синоптичних процесів. Далі буде...

Агроновини. За визначенням запасів вологи від 8 лютого, у метровому шарі ґрунту 160-220 мм продуктивної вологи, що в межах та більше норми. У минулому році на цей час було 150-170 мм. У порівнянні з осінніми вологозапасами вологість ґрунту збільшилася на 70-90 мм. Ґрунт здатний до подальшого поглинання опадів.

Перезимівля зимуючих культур відбувається задовільно, що підтвердили результати планового відрощування монолітів озимої пшениці. За результатами відрощування, пошкодження та загибелі рослин не виявлено. Озима пшениця, що на початок відрощування знаходилася у фазах 3-й листок – кущіння, швидко відросла та після відрощування мала яскраво зелений колір (В. Постригань).

Завдання 3. Схарактеризуйте мовну особистість журналістки за поданим уривком.

Яблука Симиренка

29 грудня 1891 р. народився Володимир Левкович Симиренко, український учений-садівник, селекціонер, помолог, один із перших агроекологів.

Його батько Левко Платонович Симиренко. успадкував усе краще в родині. З дитинства закоханий у батьківський сад, мріяв стати біологом. Левко закінчив гімназію Одеси, де уславився любов'ю до природничих наук, віртуозною грою на роялі та прекрасним голосом. 1873 року він став студентом Київського університету. На жаль, пильна увага поліції до народовольця змусила Симиренка перевестися на навчання до Одеси, а там після обшуку, реквізиції власної бібліотеки й листування уже під конвоєм складав випускник іспити. Далі висилка у маєток батьків, знову – трус і Лук'янівська тюрма Києва. А звідти 1879 року українця чекав шлях на білі ведмеді.

Уже в дорозі Симиренка догнала звістка про надання йому ступеня кандидата природничих наук. На чужині, у Красноярську, козакові пахли яблука. На замовлення золотопідприємця Кузнецова Левко Симиренко розвів оранжереї, де плекав виноград, ананаси, троянди, орхідеї й камелії. Вперше в Сибіру український учений почав вирощувати покривні карликові сади. Симиренком було закладено у Красноярську парк, що і сьогодні є прикрасою та гордістю міста.

Прийшла звістка, що страчено зятя Семена Яхненка – Андрія Желябова, що обидва городищенські заводи були продані на злам (вони знаходилися на орендованій землі). Вартові закону не залишали вченого в спокої. Його

звинуватили у приналежності до групи “Червоний хрест” і на рік запроторили до камери-одиначки, там Левко захворів на тиф і мало не переставився. Згодом його на два роки вислали до Іркутської губернії, де він зустрів свою долю: польська революціонерка Арнольда Грушевська стала дружиною Симиренка. Молоді переїхали на висилку до Курська і, нарешті, у рідний Мліїв під гласний нагляд поліції.

Тут Левко Платонович заклав найкращий не тільки в Росії, а й у Європі маточний колекційний сад і школу садівників. Сюди приїздив Чехов і скупенький Антон Павлович отримав чималу колекцію троянд для своєї дачі в Ялті. Імениті сановники, члени царської родини зверталися до Левка Симиренка за порадами. Мліївський сад нараховував 900 сортів яблунь, 839 – груш, 350 – вишень та черешень, 165 – агрусу, 84 – слив, 54 – горіхів, 36 – жорделів (абрикосів-дичок), 115 – броскви (персиків) і 937 – троянд. Тут Левко разом із братом вивів сорти яблунь Ренет Симиренка, присвячений пам’яті батька; Пепін Рібстон, Ренет Баумана. Найпершими помічниками Симиренка були його дружина, обидва сини, дочка. Коли вченому дозволили виїздити за межі маєтку, він вивчав сади Криму, Кавказу, що дало матеріал для книги «Кримське промислове плодівництво». Досліджуючи помологію, науку про сорти плодових і ягідних культур, Симиренко видав унікальний тритомний підручник «Помологія», заснував новий виробничий напрямок цієї науки. 1894 року Французьке помологічне товариство вручило Левку Платоновичу найвищу нагороду – Велику Золоту медаль, а наступного року обрало своїм почесним членом. 1916 року Московська академія звернулася до вченого із пропозицією очолити там кафедру, але Симиренко відмовився працювати на чужині.

А далі – у рамках зачистки України від її еліти у 1919 р. у Києві за загадкових обставин загинули молодші брати Левка Платоновича – Микола й Олекса. І як тут не згадати долю Миколи Леонтовича!? У Різдвяну ніч 1920 року, коли вчений писав останні сторінки своєї великої книги, куля бандита смертельно поранила 65-річного Левка Симиренка в його власній хаті. Після пострілу вбивці увірвалися через вікно до кімнати, зняли з умираючого вченого куртку, перевернули усе догори дном, імітуючи крадіжку. У селі були відомі

імена злочинців, але ніхто їх не переслідував і дожили вони до глибоких літ. Одразу ж більшовицька влада націоналізувала хутір, сади, школу. Було знищено архів генія садівництва, його ділова документація, бібліотека. 28-річний Володимир Левкович заступив батька.

Він навчався в Києві у гімназії на вул. Коцюбинського, 12; випускник сільськогосподарського факультету Київської політехніки – очолив Мліївську дослідну станцію. Згодом став професором Уманського сільгоспінституту, 1930-го року – організатором і директором Українського науково-дослідного інституту південних плодових і ягідних культур (першого в Союзі). Володимир Смирненко мав конфлікт із Мічурінім, тому один із московських мічурінців доніс на українця. У цей час сім'я жила в Китаєвому. Напередодні Різдва влада влаштувала ніч трусу, знищила унікальну наукову бібліотеку, родинний архів. Володимир Смирненко 1933 року він був арештований за участь у «антирадянській шкідницькій організації» і провів одинадцять місяців у камері смертників. Листопад 1933 – кінець грудня 1937 – перебував у Херсонській виправно-трудовай колонії. 1938 – заарештований утретє. Постановою генерального прокурора НКВД СРСР від 2 вересня 1938 року 47-річний професор засуджений до страти через розстріл. Присуд виконано в ніч з 17 на 18 вересня 1938. Місцем поховання В. Смирненка вважається урочище «Солянка» в міській зоні Курська. Радянська влада ненавиділа Смирненків. На Платоновому хуторі у 1858 р. родина побудувала Свято-Троїцький храм. Біля храму – родинне кладовище. Поховання зрівняли з землею; з храму зробили будинок культури; сцена постала на місці поховань родини. Біля огорожі могила Левка Смирненка, навпроти неї поставили туалет. Циркуляри влади заборонили пропагувати смирненківську школу садівництва; праці Смирненків вилучалися з видавництв і бібліотек; ренет Смирненка повеліли іменувати «Зеленка Вуда»; цвинтар і родинна церква у Млієві, поховання на Аскольдовій могилі були сплюндровані. Та яблуко від яблуні недалеко котиться... Дружина Володимира Смирненка, Марія Демидівна, забрала сина й дочку, ховалася по селах, потім пішки добралися до Західної Європи, перебували у таборах

інтернованих. Доводилося жебракувати. У Бельгії та Франції їх врятувало прізвище. Діти одержали в Європі престижну високу освіту.

Доля закинула Олексу Володимировича до Канади, він став доктором наук, професором Невадського, Міннесотського та Пенсильванського університетів, автором багатьох праць із політології. Його сестра Тетяна Смирєнко -Торп народилася 1926 року на уславленому Платоновому хуторі під Черкасами, саме вона пронесла через усі роки вузлик із листуванням батька. Поліглот, працювала радником-експертом із питань економіки у Міністерстві зовнішньоекономічних зв'язків. Не раз була у складі урядових делегацій. Із далекої Канади приїздила в Україну Тетяна Смирєнко, повертаючи славні імена рідних (Г. Черкаська).

Завдання 4. Схарактеризуйте мовну особистість авторки за поданим уривком.

Життєві історії Сергія Параджанова

Майбутній режисер і сценарист народився 9 січня 1924 року. Малюк став третьою дитиною в родині і першою – чоловічої статі. Його батько, антиквар, покладав на хлопця великі надії і щиро сподівався, що саме він продовжить займатися родинною справою. Попри те, що це захоплення не знайшло відгук у серці Сергія, вміння й навички, які він перейняв від батька, не раз ставали йому у пригоді. ... Граніт науки видався хлопцю затвердим. Він закінчив середню школу лише з двома «п'ятірками», а потім подався в Інститут залізничного транспорту. «Відсидівши» рік за партою, Сергій збагнув, що його душа тяжіє до прекрасного, а не до локомотивів. Тому він вирішив максимально зосередитися на розвитку своїх творчих здібностей: одночасно вступив на вокальний факультет Тбіліської консерваторії і в хореографічне училище при оперному театрі. Невдовзі, після Другої світової війни, юнак забажав опанувати режисерську майстерність. Для цього він поїхав здобувати знання у Всесоюзному державному інституту кінематографії, що в Москві.

У студентські роки доля звела Сергія Параджанова зі своєю першою дружиною, дівчиною татарської національності, – Ніяр Сараєвою. На жаль, закоханим не судилося бути разом. Родина Ніяр дотримувалася народних

традицій і звичаїв, тому, отримавши звістку про шлюб дівчини з іншовірцем, прибула в столицю й вимагала в хлопця чималого викупу. Сергій нічим не зміг зарадити: в його кишені не було ні копійки. Юнак вирішив звернутися по допомогу до свого батька. Той був ображений на сина через небажання займатися родинною справою, тому гроші не вислав. Брати Ніяр обурилися й наполегливо вмовляли її повернутися додому. Отримавши відмову, вони розлютилися й штовхнули сестру під електричку, що їхала на шаленій швидкості. Так трагічно обірвалося життя першої дружини Параджанова.

Після закінчення навчання юнака по розподілу направили на роботу до Києва, тоді він вперше ступив на українську землю. Завзято працюючи протягом цілого десятиліття, відзнявши чимало кінострічок, він так і не отримав заслуженої похвали й нагороди. Однак усе змінилося 1964 року, коли в київському кінотеатрі «Україна» вперше показали екранізацію повісті «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського.

Стрічка швидко набула міжнародного визнання й навіть на чужині користувалася більшою популярністю, ніж на Батьківщині. Під час знімання фільму режисеру Параджанову спало на думку пофарбувати скелясті гори Карпат у синій колір задля посилення ефекту. Керуючись принципом «Я художник, я так бачу», він таки втілив свій задум у реальність. Після завершення роботи синя фарба ще довго виблискувала на скелях.

Згодом режисер почав роботу над новою кінокартиною «Київські фрески». Держкіно вже давно мало зуб на Параджанова через його «антирадянські погляди», тому заборонило випускати фільм. Тоді чоловік переїхав до Єревану, де в 1968 році відзняв свій головний шедевр «Колір граната».

Одного разу режисер під час інтерв'ю данському виданню пожартував, що близько двох десятків членів ЦК КПРС намагалися завоювати його прихильність. Прибічники Кремля були обділені почуттям гумору й сприйняли слова чоловіка занадто буквально. У 1973 році на Параджанова одягли кайдани й присудили до 5 років позбавлення волі, звинувативши в

гомосексуалізмі. В обвинувальному вирокі, щоб мало не здалося, ще й дописали статті «за спекуляцію» і «за український націоналізм».

Під час перебування в колонії Параджанов не сидів склавши руки: він малював, створював колажі, збирав зроблені з фольги кришки від пляшок з молоком, заливав їх смолою і робив гравіювання. Згодом ці твори прозвали «талерами Параджанова». КДБ не розуміло не лише жартів, а ще й мистецтва. Працівники колонії відправили кілька «талерів» на психіатричну експертизу в Москву, щоб довести божевільність їхнього автора. Однак не сталося, як гадалося. У столиці не забарилися з відповіддю й невдовзі надійшов лист зі словами: «Талановитий, дуже».

Творчістю Параджанова захоплювався й Ів Сен-Лоран. Вони певний час листувалися, а після свого звільнення режисер відвідав Париж і зустрівся з дизайнером особисто. Під час візиту чоловік подарував модельєру альбом з присвяченими йому колажами, що був зроблений власноруч.

Сергій Параджанов говорив: «Всі знають, що у мене три батьківщини. Я народився в Грузії, працював в Україні і збираюся вмирати у Вірменії». В останні роки свого життя він боровся з невиліковною хворобою. Зрозумівши, що поразка в цьому протистоянні неминуча, він поїхав до Єревану, де через три дні відійшов у небуття (А. Кубицька).

Заняття № 6.

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ РІВЕНЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1. Дискурсивна метафора як маркер лінгвокогнітивного рівня.
2. Специфіка епітетних структур.
3. Фразеологічні одиниці як маркери рівня.

Домашнє завдання. Доберіть самостійно текст для аналізу лінгвокогнітивного рівня мовної особистості. Прокоментуйте його, назвіть маркери рівня.

Завдання для роботи в аудиторії

Завдання 1. Виявіть та схарактеризуйте метафори, ужиті в тексті.

Ясночоле сонячне братство

... На широчезній рівнині, скільки сягає зір, яскраво золотились соняшники. Стояли до самого обрію, пишноголові, стрункі й незліченні, і всі, як один, обернені до свого небесного взірця, до сонця... Здавалось, вони й самі випромінювали світло своїми жовтогарячими коронами, і, може, тому навкруги, в зоні їхньої дії, було якось особливо ясно, чарівно й святково, мов у заповіднику сонця. Тут навіть повітря, здавалось, несло в собі золотисті відтінки.

Кучер зупинив коней і байдуже став закурювати, а голова рушив із скульптором до соняшників. Гарячий цвіт дихнув на них густими медовими пахощами.

Скульптор зачаровано дивився в далечінь, запруджену до самого крайнеба ясночолим сонячним братством.

Із глибини золотих плантацій білою чаєчкою виринула чиясь косинка... За нею з'явилась друга, третя.

Дівчата рухалися міжряддями, повільно наближаючись до шляху. Там, де вони проходили, з соняшниками творилось щось дивовижне. Втрачаючи свій царський дрімотний спокій, вони зненацька оживали, золоте тарілля, здавалось, само розігнавшись, летіло стрімголов назустріч одне одному, і, з'єднавшись на мить у поцілунку, знову розліталось врізнобіч, і вже знову вільно сміялось, пустотливо погоджуючись, сяючи розімлілим золотом до сонця.

... У попередній із дівчат скульптор впізнав Меланію. Так ось яка вона, справжня! Щось майже величне було зараз в її поставі, в погляді, в рухах. Не йшла, а ніби напливала із золотого духмяного моря, гордо випроставшись, легко й ритмічно подзвонюючи у свої золоті литаври.

В'ється над дівчатами соняшниковий пилок, осідає на косинки, на руки, на лиця... Осідає Меланії на бровах, на віях... Очі її променяються, запашні соняшники ласкаво кладуть їй свої голови на плечі, на груди... (Олесь Гончар).

Завдання 2. Виявіть й зааналізуйте епітети, з'ясуйте, як вони відбивають лінгвокогнітивну специфіку автора.

Парує земля.

Сизі, молочні випари течуть над нивами. Так бува тільки навесні, коли нахолола, промерзла за зиму земля за кілька весняних днів нагрівається сонцем, віддаючи небові свою вологу.

Чорні ниви тремтять молочним маревом. Здається, впали на землю небеса і голублять її своїми шовковисто-срібними косами.

Добре в таку пору, в таку благодатну теплінь прокласти першу борозну, кинути в ріллю зерно. Ляже воно, як дитя в сповиток. Через кілька днів проключиться, а за тиждень ніжно-зелений паросток проб'є пухку землю і від тисячі таких малюсіньких стеблин зазеленіє, заграє росами нива (І. Цюпа).

Завдання 3. Доберіть уривок тексту з фразеологічними одиницями, встановіть, узуальні чи авторські вони, вкажіть на їхню роль в уривку.

Завдання 4. Прочитайте текст, заналізуйте мовну особистість його авторки на лінгвокогнітивному рівні.

І. Батьківський поріг

Я народилася в маленькому селі,
Воно на пагорбі крутім ясніє.
Тополі тут величні та стрункі,
Густа озимина в полях яріє.

Край хати рідної росте калина,
В полях колосяться рясні жита,
В саду красується густа малина, —
Навкруг кипить сільське життя.

Медами пахнуть липи пишноцвітні,
В криницях б'є цілюще джерело,
Тріпочуть віттям ясени столітні,
Гостинно кличе дороге гніздо.

Тут пролягла через моріг стежина
І виросла у тисячі доріг,
А щемом повниться одна-єдина,
Та, що зветься «батьківський поріг».

II. Жасмин цвіте

А як же гарно пахне твій жасмин!
Той трунок п'яно розливається навколо,
В тім ароматі тисячі картин,
Й любові плин, і солов'їне соло...
А ти жасмин цей посадив для мене,
У білих квітах тих – твоя любов,
Це почуття таке натхнення,
Що окриляє й зігріває знов...
Коли жасмином світиться земля,
Коли духмяний повів всюди,
Ти пригорни мене, бо я – твоя...
І розіллються фарбами етюди
Про цю весну, коли жасмин цвіте,
І пахне, й пахкотить, і мліє,
І світиться життям, й росте,
І навіть уночі, попри усе, зоріє! (С. Шабат-Савка).

Заняття № 7.

ПРАГМАТИЧНИЙ РІВЕНЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1. Операційні поняття й таксономія комунікативних стратегій.
2. Дослідницькі стратегії та їхні тактики.
3. Оцінювальні стратегії і їхні тактики.
4. Ціннісні стратегії та їхні тактики.
5. Регулювальна комунікативна стратегія і її тактики.

Домашнє завдання. Доберіть самостійно текст для аналізу прагматичного рівня мовної особистості. Прокоментуйте його, виявіть маркери рівня.

Завдання для роботи в аудиторії

Завдання 1. Прочитайте текст, проаналізуйте мовну особистість його автора на прагматичному рівні. Визначте комунікативну тактику за поданим уривком. Схарактеризуйте мовні маркери її експлікації.

У цій книжці ви знайдете щось краще, ніж звичайний перелік рецептів. У ній – філософія життя.

Їжа – це наша повсякденна машина часу. Відкуштуєте шматок яблучного пирога з корицею, і враз невідома сила повертає вас у дитинство. Ви бігаєте навколо столу і просите бабусю, щоб дозволила облизати ложку зі збитим білком та цукром. Ваші ніздрі лоскоче запашне вершкове масло, що поєднується з вином і цибулею-шалот, теплий аромат хліба наповнює легені – і ось ви, вже дорослі, гуляєте вулицями Парижа...

Їжа – це відчуття насолоди тут і зараз. Можливість повноцінно проживати кожную секунду, не чекаючи особливого часу для щастя. Бо щасливими ви можете бути щодня. Куховарити, смакувати й думати, що саме зараз – найкраща мить вашого життя.

До того ж готувати – це просто. Не потрібно витратити багато часу й зусиль, щоб на вашому столі з'явилася фантастично смачна страва. Просто трішки змініть підхід. Замість набридлої яєчні з бутербродами на сніданок приготуйте тости. Замість ковбаси візьміть куряче філе (той шматок, що залишився після вчорашньої вечері), або ж відправте сире філе в духовку (ненадовго, доки повернетесь з душі). Викладіть на тост соковите м'ясо, а зверху – яйце-пашот. Посипте все це пармезаном. До кави додайте кілька зерен кардамону. Скуштуйте. Хрусткий хліб, ніжне м'ясо, насичений жовток, який замінить соус, і пармезан, що підсилює смак будь-яких страв. А насамкінець – ковток гіркувато-пряної кави. Зробіть глибокий вдих, усміхніться. Ваш день розпочався смачно.

У цій книжці ви знайдете щось краще, ніж звичайний перелік рецептів. У ній – філософія життя. З першої і до останньої сторінки триватиме наша з вами кулінарна подорож. Вам ані секунди не буде самотньо. Я розповідатиму історії про те, чим живу. Запрошу вас до свого світу і хтозна – можливо зміню ваш

власний. Після перших рецептів ви запитаєте себе: «А чому раніше ніхто мені не сказав, що можна готувати саме так?» Ви здивуєтеся: як так може бути, чому так просто і смачно водночас? Але потім звикнете до смакових поєднань, які спочатку здавалися божевільними. Колишні страви втратять свою привабливість. Ви не зможете їсти просто відварені макарони. А от із томатним соусом, м'ятою, часником, перцем чилі та селерою – залюбки. Ви відкриєте для себе продукти, яких раніше не помічали. А разом з раціоном зміниться й мислення. Ви станете жити й сприймати життя по-іншому.

І запам'ятайте: ми маємо безцінний шанс відчувати смак. Тож марнувати його на звичну, одноманітну їжу – це щонайменше безглуздо (Є. Клопотенко).

Завдання 2. Визначте комунікативні тактики за поданими уривками. Схарактеризуйте мовні маркери їхньої експлікації.

I. Температура повітря завтра вдень знизиться у західних областях України після сьогоднішніх +26+28 градусів до +13+17 градусів!

У більшості областей 12 травня передбачається +17+21 градусів, на сході та півдні до +22+25 градусів.

У Києві 12 травня – атмосферний фронт. Пройдуть дощі, посиляться північно-західний вітер, можливі грози. Температура повітря після сьогоднішнього літа знизиться до +19+20 градусів.

У середу похолодає до +13+14 градусів, фронт піде геть, з'явиться у Києві сонце (Н. Діденко).

II. 2 січня вшановується пам'ять святого Ігнатія Богоносця. Погода цього дня вказує, яким буде серпень. Наші пращури помітили: наскільки сильний мороз, настільки буде спекотно влітку. А якщо є іній на деревах, то погода найближчими днями буде ясною. У минулі часи був звичай на Ігнатія навколо дому обносити ікони, захищаючи таким чином дім від зла. У цей день садівники трясуть плодові дерева на хороший урожай (Народний прогноз, synoptics.ua).

III. От бувають же ж такі щасливчики, яким кава допомагає прокинутися! У мене з цим серйозні проблеми – якщо заварюватиму її, ледь подерши очі, то з

цього вийде щось непоправно несмачне. Моя кава любить увагу, а яка там увага вранці?

Узагалі-то, я дуже люблю свою роботу. Люблю їх надихати й розповідати всілякі таємниці Всесвіту – ну, добре, нехай не таємниці, а всього лише різні правила та їхнє практичне застосування, але все одно – я це люблю. Єдине, чого не люблю, то це вставати вранці. А мені, як навмисне, щоосені ставлять першу лекцію, ту, що на 8.30. Коли я ще була студенткою, то під час першої лекції додивлялася кольорові сні в своєму ліжечку. А тепер так не можу. Відповідальність. Доросле життя.

... Ми говоримо про важливе і світле, студенти щось запитують, я відповідаю – і від цього наче оживаю. Мені здається, немає кращої терапії від бажання поспати, від осінніх депресій і невпевненості, від втоми й смутку, ніж розмова з молодими людьми й можливість їх надихнути. Коли їхні очі світяться цікавістю, я почуваюся королевою (Н. Гербіш).

Завдання 3. Визначте комунікативні тактики за поданими уривками. Схарактеризуйте мовні маркери їхньої експлікації.

I. ... після чотирирічної перерви новообраний Президент Байден вирішив повернути Штатам роль лідера у боротьбі зі зміною клімату і за 10 років обіцяє скоротити викиди вуглецю на 50 % (Н. Ярмола).

II. Я розумію, що від граду полуницю за пазуху не сховаєш, але все ж знайдіть якесь радарне джерело і самі спостерігайте за переміщенням небезпечного хмарного масиву, який насувається. Особливо, якщо у вас полуниця чи нова машина. Хороше джерело – wetteronline.de (Н. Діденко).

Завдання 4. Визначте комунікативну тактику за поданим уривком. Схарактеризуйте мовні маркери її експлікації.

Побажання метеозалежним людям – зайнятися профілактикою свого здоров'я вже сьогодні. Хай кожному погода буде на свій смак (Н. Діденко).

Завдання 5. Розробіть анкету стосовно мовної особистості (на вибір). Опитайте не менше 10 осіб. Зробіть висновки та подайте їх у письмовій формі разом із матеріалами анкетування.

а) українського письменника / письменниці;

б) детектива-чоловіка / детектива-жінки;

в) студента / студентки;

г) волонтера / волонтерки.

Завдання 6. Подивіться відео Євгена Клопотенка, схарактеризуйте його мовну особистість як кулінарного блогера.

Завдання 7. Ознайомтеся з особистим блогом Маї Тульчинської «Доступно та просто про моду і стиль». Оберіть кілька текстів про моду, зааналізуйте їх з кута зору лінгвоперсонології.

Завдання 8. Прочитайте оповідання «Пересит» Андрія Любки. Зробіть цілісний аналіз мовної особистості письменника за всіма рівнями її організації.

ІНДИВІДУАЛЬНІ СЕМЕСТРОВІ ЗАВДАННЯ

Підготовка доповіді з презентацією

I. Схарактеризуйте мовну особистість Вашого наукового керівника,

а) розробивши мовленнєвий паспорт за рівнями:

- біологічний
- психічний
- соціальний;

б) указавши всі необхідні регалії, визначивши коло його наукових інтересів (за розділами мовознавства, проблематикою);

в) зааналізувавши за вербально-семантичним, лінгвокогнітивним, прагматичним рівнями), подавши відповідні приклади з наукових праць керівника).

II. Заналізуйте мовну особистість із публічної сфери (на вибір).

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

1. Укладіть мовленнєвий паспорт персонажів.

I варіант: мати – син (новела «Три зозулі з поклоном» Г. Тютюнника)

II варіант: Ольга – Андрій (оповідання «Вино з троянд» В. Симоненка)

III варіант: Сью – Джонсі (оповідання «Останній листок» О. Генрі).

Алгоритм аналізу, типи МА, МЖ див.:

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. С. 275-276; 172-174; 165-167.

2. Заналізуйте мовну особистість Вашого наукового керівника,

а) розробивши мовленнєвий паспорт за рівнями:

- біологічний
- психічний
- соціальний;

б) указавши всі необхідні регалії, визначивши коло його наукових інтересів (за розділами мовознавства, проблематикою);

- в) зааналізувавши за поширеною концепцією (вербально-семантичний, лінгвокогнітивний, прагматичний рівні) на матеріалі 5-7 праць і подавши відповідні приклади з наукових праць керівника);
- г) виявивши комунікативні стратегії і тактики в науковому та академічному дискурсі та описавши засоби їхньої реалізації.

Див. статті *А. П. Загнітка, А. П. Романченко* та ін. про мовну особистість.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Лінгвоперсонологія як розділ мовознавства: об'єкт та історія формування.
2. Інтердисциплінарність об'єкта дослідження лінгвоперсонології.
3. Витоки вивчення мовної особистості.
4. Поняття мовної особистості та аспекти вивчення.
5. Типи мовних особистостей та параметри їхнього виокремлення в психолінгвістиці, патопсихолінгвістиці та НЛП.
6. Типи мовних особистостей та параметри їхнього виокремлення в лінгвосоціології.
7. Типи мовних особистостей та параметри їхнього виокремлення в лінгвокультурології.
8. Типи мовних особистостей та параметри їхнього виокремлення в комунікативній лінгвістиці.
9. Типи мовних особистостей та параметри їхнього виокремлення в лінгвоперсонології.
10. Проблема типології мовних особистостей.
11. Кореляція понять *комунікативна, мовна, дискурсна особистість*.
12. Структура мовної особистості.
13. Поняття про мовну, комунікативну компетентності, мовну свідомість та її рівні.
14. Визначальні чинники сформованості мовної особистості.
15. Критерії виокремлення елітарної мовної особистості.
16. Поняття про елітарну мовну особистість.

17. Елітарна мовна особистість у різнотипних дискурсах.
18. Базові категорії інституційного дискурсу (аргументативність, адресантність, адресатність, інтертекстуальність, інтердискурсивність).
19. Вербально-семантичний ярус у структурі мовної особистості: складники та принципи аналізу.
20. Лінгвокогнітивний ярус у структурі мовної особистості: складники та принципи аналізу.
21. Таксономія комунікативних стратегій і тактик у різнотипних дискурсах: дослідницькі, оцінні, концептуальні, регулювальні стратегії.
22. Дослідницька стратегія та її тактики.
23. Самопрезентація як комунікативна стратегія в науковому дискурсі.
24. Критика як стратегія в лінгвістичному дискурсі.
25. Феномен хеджингу в лінгвістиці.
26. Хеджинг як комунікативна стратегія етикетизації наукового дискурсу.
27. Соціативно-інфлуктивна стратегія.
28. Регулювальна стратегія та її тактики.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бацевич Ф., Чернуха В. Комунікативна особистість у сімейному спілкуванні : монографія. Львів : ПАІС, 2018. 260 с.
2. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології : монографія. Вінниця : Нілан-Лтд, 2017. 136 с. URL: <https://science.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/6/2019/02/Teoriya-lingvopersonologiyi.pdf>
3. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.
4. Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с. [http://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey.%20Movna%20svidomist'%20-%20shanoblyve%20stavlenn'a%20do%20movy%20\(2012\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey.%20Movna%20svidomist'%20-%20shanoblyve%20stavlenn'a%20do%20movy%20(2012).pdf)
5. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
6. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США – Україна : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2012. 360 с.
7. Степаненко М., Дейна Л. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі : монографія. Полтава : Дивосвіт, 2018. 268 с.
8. Фаріон І. Мовний портрет Івана Пулюя (за листами мислителя) : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 216 с.
9. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : Букрек, 2014. 412 с. URL : <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3582/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D0%A8%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%82-%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
10. Fairclough N. Language and Power. 3rd edition. London : Longman, 2014. 135 p.

Додаткова

1. Бацевич Ф., Чернуха В. Мовна особистість у сімейному спілкуванні: лексико-семантичні виміри : монографія. Львів : ПАІС, 2014. 182 с.
2. Данилюк І. Теоретичні засади і методи лінгвоперсонології. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. Вип. 31. С. 63–66.
3. Загнітко А. П. Психолінгвістична модель лінгвоперсонології: категорійно-рівневий вимір. *Досягнення та перспективи дослідження феномену здоров'я у сучасній психології* : матеріали Всеукраїнської наук.-прак. конф. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. С. 79–84.
4. Загнітко А. Сучасна лінгвоперсонологія: рівні, одиниці і категорії. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015-1016 рр.* Вінниця, 2017. С. 1-2. URL: <http://jpvs.donnu.edu.ua/article/view/3654/3687>.
5. Ковалевська Т. Ю. Нейролінгвістична ідентифікація метапрограмних стратегій особистості. *Записки з українського мовознавства*. Одеса : ПолиПринт, 2016. № 23. С. 219–227.
6. Романченко А. П. Вербальна мережа ключових ад'єктивів у структурі мовної особистості Наталки Діденко. *Мова*. 2021. № 35. С. 123-128.
7. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість в епістолярному та щоденниковому дискурсах: аспекти дослідження. *Проблеми загального і слов'янського мовознавства*. Дніпро : ЛІРА, 2018. № 1. С. 111–120. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vdumo_2018_1_16
8. Романченко А. Елітарна мовна особистість у науковому дискурсі: проблематика та етапи дослідження. *Південний архів (філологічні науки)*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. № 73. С. 35–39.
9. Романченко А. П. Інтертекстуальність як реалізація діалогічності лінгвістичного дискурсу. *Web of Scholar*. Warsaw : RS Global Sp. z O.O., 2018. № 11 (29). Р. 51–56.

10. Романченко А. П. Лінгвокогнітивний складник мовної особистості синоптика. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». Київ : Гельветика, 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 38-43. URL : https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_1/9.pdf
11. Романченко А. П. Порівняння об'єктів як реалізація аргументативної стратегії вченого. *Modern philological research: a combination of innovative and traditional approaches* : Conference Proceedings. Tbilisi : Baltija Publishing, 2018. Р. 27–30.
12. Романченко А. П. Типологія мовних особистостей у психолінгвістиці та патопсихолінгвістиці. *Записки з українського мовознавства*. Одеса : ПолиПринт, 2019. Вип. 26. Вип. 2. С. 302-310. URL : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=zukm_2019_26\(2\)_38](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=zukm_2019_26(2)_38)
13. Романченко А. П. Стратегія самопрезентації та її тактики (на матеріалі лінгвістичного дискурсу). *Записки з українського мовознавства*. Одеса : ПолиПринт, 2018. Вип. 25. С. 197–209.
14. Романченко А. П. Теоретичні засади лінгвоелітології як напряму лінгвоперсонології. *Сучасний вимір філологічних наук* : збірник тез. Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. С. 98-102.
15. Романченко А. П. Фразеосфера елітарної мовної особистості Петра Сороки: етнокультурне та особистісне. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Гельветика, 2020. С. 223–228. URL : http://www.aphn-journal.in.ua/archive/31_2020/part_2/37.pdf
16. Романченко А., Ковалевська Т., Дружинець М. Наукова мережа наукового дискурсу. *Slavica Slovaca*. 2021. Вип. 56. № 1. Р. 3-16.
17. Сахарова О. В. Вступ до лінгвістичної генології : навч. посіб. до вивчення спецкурсу. Київ : Освіта України, 2012. 248 с.

18. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : монографічне видання. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
19. Brown P., Levinson S. Politeness: some universals in language usage. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 288 p.
20. Shlenker B. R. Self-presentation. *HANDBOOK of Self and Identity*. New York : Thr Guilford Press, 2012. P. 542–570.

Електронні інформаційні ресурси

1. www.library.edu-ua.net/ – Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського.
2. www.onu.edu.ua – інформаційний портал Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.
3. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
4. <http://www.nplu.org> – Національна парламентська бібліотека України.
5. <http://www.ukrbook.net> – Книжкова палата України імені Івана Федорова.
6. Journals.uran.i.ua – Наукова періодика України.
7. <http://onu.edu.ua/uk/> – сайт Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Навчальне видання

ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЯ

Електронні методичні рекомендації
до практичних занять з курсу для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Електронне практичне видання

Укладач

Романченко Алла Петрівна

Оригінал-макет виготовлено в авторській редакції

Шрифт Times New Roman.

Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
забезпеченням для читачів файлів формату PDF.

Обсяг даних 0,4 Мбайт.

**Кафедра української мови та мовної підготовки іноземців
Філологічний факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058**